

MTÜ Lastekaitse Liidu arvamus lastekaitseaduse eelnõule

MTÜ Lastekaitse Liit peab äärmiselt oluliseks ÜRO lapse õiguste konventsiooniga kooskõlas oleva ja lapse huviseaduse esikohale seadva lastekaitseaduse valmimist. Lastekaitse peab olema kvaliteedilt selline, et see tagab lapse õiguse turvalisele kasvukeskkonnale, tasakaalus ja mitmekülgsel arengule ning erilisele kaitsele.

Täname võimaluse eest esitada omapoolsed tähelepanekud lastekaitseaduse eelnõule. MTÜ Lastekaitse Liit kaasas eelnõu aruteludesse organisatsiooni liikmeid, vanematekogu liikmeid, noortekogu liikmeid, erialaeksperte ning praktikuid, kes on teemaga seotud ja omavad vastavat kompetentsi. MTÜ Lastekaitse Liit tunnustab Sotsiaalministeeriumi samme lastekaitseaduse koostamisel, eraldi saab eelnõus välja tuua lapse parimast huvist lähtumise kohustuse ja laste füüsilise karistamise keelustamise. Oluline on lastekaitseaduse, kui üldseaduse, koostamisel ja lastekaitse reformi elluviimisel pöörata tähelepanu ka teistele hetkel läbiviidavatele reformidele: hariduses ja halduskorralduses. Mõistlik on süsteem ehitada üles ühelt aluselt ja samadest põhimõtetest lähtuvalt, et areneks ja rakenduks asjatundlik ning professionaalne tegevus, mitte hiljem kooskõlastamatus tõttu alustada uute aja- ja finantsressursse nõudvate ümberkorraldustega. MTÜ Lastekaitse Liit on seisukohal, et Eestis on laste elukvaliteedi tõstmiseks vaja senisest enam riigi ja kohalike omavalitsuste omavahelist koostööd ning laiapõhjalist lähenemist, millesse on kaasatud ka mittetulundusühingud.

Lapse õiguste edendamine ja kaitse on üks ELi eesmärke. Euroopa Liidu lepingu artikli 3 lõikes 3 nõutakse selgesõnaliselt, et Euroopa Liit peab edendama lapse õiguste kaitset, sama toetab ka Euroopa Liidu Põhiõiguste Harta¹. ÜRO lapse õiguste konventsiooniga² (edaspidi LÕK) 1991 ühinenuna on Eesti kohustunud tagama lapse õigused ja rakendama selleks vajalikke meetmeid, kuid *lapse kui täieõigusliku ühiskonnaliikme väärtustamine nõuab jätkuvalt selgesuunalist, järjepidevat ja poliitikaülest arendamist.*

Rahvaloenduse andmetel elas 2012. aasta alguses Eestis 246 346 last, kelle osakaal rahvastikus oli veidi üle 18%.³ Rahvastikuprotsessid suurendavad omavalitsusüksuste erinevusi rahvastiku paiknemises ja soolises-vanuselises koosseisus. Riigikontrolli aruanne⁴ nendib, et Eestis on lapsed jäänud kümne aastaga ligi 12 protsendi võrra vähemaks. Kui maakonnakeskused ja neid ümbritsevad lähivallad kõrvale jätta, siis elas ülejäänud omavalitsustes 2012. aastal ligi 30 protsenti vähem lapsi kui 2002. aastal. Samas elanike arvu vähenemisel ja elanike vananemisel ning ümberpaiknemisel on otsene mõju omavalitsuste jätkusuutlikkusele. Lastekaitse tulemuslikkus

¹ Euroopa Liidu põhiõiguste harta. Arvutivõrgus kättesaadav:

<http://eurlex.europa.eu/et/treaties/dat/32007X1214/htm/C2007303ET.01000101.htm>

² ÜRO Lapse õiguste konventsioon. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/24016>

³ Rahvaloenduse tulemused. Statistikaamet 2012. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.stat.ee/63779>

⁴ Riigikontrolli aruanne: Ülevaade riigi vara kasutamisest ja säilimisest 2012.–2013. aastal (2013). Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.riigikontroll.ee/Suhtedavalikkusega/Pressiteated/tabid/168/ItemId/686/amid/557/language/et-EE/Default.aspx>

oleneb aga suuresti sotsiaalpoliitikast, mis on otseses sõltuvuses majanduspoliitikast ja sellest tulenevatest võimalustest.⁵ *Inimvara säilitamine peab saama riigis prioriteediks.*

Olulisemad kitsaskohad, mis vajavad riigi osavõtul lahendamist, on Riigikontrolli 2013 auditist «Laste hoolekande korraldus valdades ja linnades»⁶ tulenevalt: lastekaitsetöötajate arv, ennetustöö korraldus ja sotsiaalteenuste kvaliteedinõuded. Auditist selgub aga, et lastekaitsetöö jaoks on võetud eraldi inimene vaid 38% omavalitsustel. Ülejäänutes teevad seda tööd sotsiaaltöötajad, kellel on täita lisaks mitmed teised ülesanded (tegelemine eakate, puuetega inimestega jne). Seetõttu ei ole neil piisavalt aega ega alati ka oskusi lastekaitsetööd teha, mis viibki selleni, et ennetustöö jääb unarusse. Kokku elab ligikaudu 60% Eesti lastest omavalitsustes, kus lastekaitsetöötajat ei ole või ei ole neid piisavalt, arvestades sotsiaalministeeriumi pakutud optimaalset laste suhet ühe lastekaitsetöötaja kohta. Sotsiaalministeeriumi algatusel koostatud laste ja perede arengukavas aastani 2020 on põhitähelepanu asetatud lastekaitsetöötajate erialaoskuste parandamisele, kuid selleks, et omavalitsustes töötaks lastekaitsetöötajaid vajalikul hulgal, häid abinõusid esitatud ei ole. *MTÜ Lastekaitse Liit ühtib riigikontrolli arvamusega, et kui inimesi selle töö peale juurde ei tule, ei parane oluliselt ka omavalitsuste jõudlus seda tööd teha.*

Lapse õigustest lähtumine ja edendamine peab olema seotud meetmetega, mis on suunatud laste põhivajaduste rahuldamisele ja heaolu tagamisele. ÜRO Lapse õiguste konventsioon⁷ rõhutab vanemate kõrval riigi rolli lapse õiguste kaitsmisel ja arenguks vajalike tingimuste loomisel. Lisaks valdkondlikule koostööle mh varajase märkamise ja sekkumise osas on vajalik ka riigi ja kohaliku omavalitsuse nn „ühine hingamine“, eriti arvestades asjaolu, et teenuste sisu, kvaliteet ja teenuse jõudmine abivajajani sõltub muuhulgas sellest, milline on omavalitsuse haldussuutlikkus. Põhiosa laste heaolu ja hoolekannet mõjutavatest otsustustest tehakse KOV'i tasandil, seega sõltub laste heaolu ja hoolekanne ennekõike omavalitsuse kompetentsist ja süsteemsest tegevusest, omavalitsusjuhtide ja kohalike poliitikute hoiakutest ning omavalitsuse haldussuutlikkusest. Eelkõige piirab rahalise vahendite ja inimressursi vähesus teenuste arendamist ja uute, omavalitsuses mittepakutavate teenuste väljatöötamist. Kannatajaks aga on just haavatavamad rühmad sh lapsed. Samas on igal lapsel õigus mitmekülgsele arengule ja kaitsele, olenemata millises piirkonnas ta Eestis elab. Riik on kohustatud selle õiguse tagama, vastavalt 1991. aastal ratifitseeritud Lapse õiguste konventsioonile. Põhiseaduse § 28 alusel on lubamatu, et lapse sotsiaalsete põhiõiguste tagatus riigi eri piirkondades nii olulisel määral varieerub. Ka Riigikohus on oma 16. märtsi 2010.a lahendi nr 3-4-1-8-09 punktis 67 rõhutanud: „Nii näiteks ei ole PS § 28 mõtte kohaselt aktsepteeritav olukord, kus peamiste sotsiaalsete põhiõiguste tagatus on osas, milles selle eest vastutab kohalik omavalitsus, riigi erinevates piirkondades olulisel määral varieeruv /.../.“ Bronfenbrenneri järgi mõjutavad last mitmesugused keskkonnad – kodu, sõbrad, kool, kogukond, ühiskonnakorraldus, aga ka mitmesuguste teenuste olemasolu ja kättesaadavus jne. Lapse heaolu kujuneb lapse ja nimetatud keskkondade vastastikusel suhtes. Lapse heaolu eri keskkondades peaks üldjuhul olema tagatud laste õiguste realiseerimise kaudu. Lapse õiguste konventsiooni järgi on igal lapsel õigus adekvaatsele elustandardile.⁸ *Seega on vaja toetada kõikides piirkondades osutatavate teenuste kvaliteedi ja mitmekesisuse suurendamist. Vajalik on ka sisuline koostöö teenuste arendamisel nii omavalitsuste vahel, kui ka omavalitsuste ja teenusepakkujate vahel, mis aitaks hoida kokku ressursse, parandada teenuste kvaliteeti ja tegeleda rohkem ennetustööga.*

⁵ Tikerpuu, A. Tulva, T. (1998). Eesti lastekaitsetööst sotsiaaltöö kontekstis. Tallinn: TPÜ.

⁶ Riigikontrolli audit „Laste hoolekande korraldus valdades ja linnades“. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.riigikontroll.ee/tabid/168/amid/557/ItemId/664/language/et-EE/Default.aspx> ja Riigikontrolli audit „Avalike teenuste pakkumise eeldused väikestes ja keskustest eemal asuvates omavalitsustes“. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.riigikontroll.ee/tabid/206/Audit/2210/OtherArea/1/language/etEE/Default.aspx>

⁷ ÜRO Lapse õiguste konventsioon. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/24016>

⁸ Reinomägi, A., Sinisaar, H., Toros, K., Kutsar, D. (2013) *Sissejuhatus: lapse õigused ja heaolu*. Statistikaameti kogumik: Laste heaolu. Tallinn

Ühiskond on pidevas muutumises, esitades lastekaitsemaastikul aina uusi, kiiret lahendust vajavaid väljakutseid. Abi vajava lapse aitamine ja toetamine sõltub aga muuhulgas ka lastekaitsetöötaja heaolust.⁹ *Eesti vajab seega pädevaid lastekaitsetöötajaid, kes teevad oma tööd professionaalselt ja pühendumusega, ning kellel on piisavalt ressursse (aeg, teenused, toetav ja rakendatav seadusandlus, toimiv koostöövõrgustik, kohaldatavad töövahendid) oma töö kvaliteetseks teostamiseks.*

Samas K.Kütt'i magistriltööst¹⁰ selgus, et lastekaitsetöötajad vajavad tuge juriidiliste küsimustega tegelemisel, koolitust käitumis- ja sõltuvusprobleemidega ning puuetega laste ja nende peredega tegelemisel. Lastekaitsetöötajate vajadust õigusosalase koolitusnõustamise (ennekõike perekonna-seaduse) järele kinnitavad nii Riigikontrolli audit «*Laste hoolekande korraldus valdades ja linnades*»¹¹, kui ka 2013 juunis MTÜ Lastekaitse Liit ja Tallinna Ülikooli Sotsiaaltöö Instituudi poolt KOV'i lastekaitse spetsialistide ja lastekaitse spetsialisti ülesandeid täitvate sotsiaaltöötajate seas läbi viidud uuring „*Lapse heaolu hindamine*“¹². Uuringust selgus, et lapse heaolu hindamiseks vajavad lastekaitsetöötajad suuremat koostööd nii oma valdkonna ja piirkonna erialaspetsialistidega, kui ka vanematega. Suureks probleemiks peetakse ajapuudust ning puudust tuntakse ühtsetest hindamis põhimõtetest (sh lapsekeskne lähenemine), teadmistest ja oskustest. Vaja on mitmekülgselt täiendkoolitust („*Kõikvõimalikke sihtgrupispetsiifilisi koolitusi. Täna on koolitused kallid lõbu, mida vaid vähesed KOV-id suudavad finantseerida. Samas on lastekaitsevaldkond täna väga muutuv, samuti tutvustatakse järjest uusi sekkumise ja abistamisvõimalusi*“), konsultatsioone (sh teiste lastekaitsetöötajatega arutelusid, praktikate jagamist) ning abimaterjale („*hindamisel ja kliendiga (lapsega) kontakti loomisel abistavad abivahendid, "mängud"*“). Lastekaitsetöötajad vajavad suhtlemisõpetust ja juriidilist abi („*hooldusõigus ei ole veel kõikide spetsialistide ja instantside osas sarnast käsitlust leidnud*“)¹³. On oluline, et kõik protsessi kaasatud oskaksid lapse õiguste eest seista. *Seega on senisest enam vaja pöörata tähelepanu lastekaitse spetsialistide baasõppele ja kõigile kättesaadavale süstematiseeritud täiendus-koolitusele (sh laialdasem kogemuste ja parimate praktikate vahetamine).*

Euroopa Parlamentaarse Assamblee dokument «Euroopa laste strateegia» soovib ELi liikmesriikidel iga viimast kui seadust-määrust ja tegevusprogrammi analüüsida juba enne vastuvõtmist sellelt seisukohalt, mil moel see võiks lastele mõjuda. *MTÜ Lastekaitse Liit rõhutab vajadust lastekaitse seaduse eelnõus väga põhjalikult kaaluda muudatuste mõju lapse õigusi ja huvisid arvestavalt. Samuti on väga oluline seaduse ühetaolise mõistmise tagamine ja laialdane teavitustöö.*

Alljärgnevalt mõned tähelepanekud ja ettepanekud seoses lastekaitse seaduse eelnõuga, mis tulenevad nii MTÜ Lastekaitse Liit üldpõhimõtetest, ja mis on üles kerkinud erinevatel aruteludel, ümarlaudadel ja igapäevaselt sihtgruppidega suheldes:

Eelnõu mõistetavus: Hea õigusloome tava¹⁴ põhimõtete kohaselt peab seadus olema selge ja

⁹ Toros, K. (2012) Lapse heaolu hindamisest Eesti lastekaitsetöö praktikas. Sotsiaaltöö 2012 (3). Arvutivõrgus kättesaadav:

http://www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumendid/V2ljaanded/Sotsiaaltöö_ajakiri/2012/sotsiaaltöö_nr3_2012.pdf

¹⁰ Kütt, K. (2011) Eesti lastekaitsetöö sisu ja dünaamika aastatel 2001-2010. Tallinna Ülikool. Sotsiaaltöö Instituut. Magistriltöö. Arvutivõrgus kättesaadav:

<http://konverents.lastekaitseliit.ee/sites/default/files/Kati%20K%C3%BCtt%20magistrit%C3%B6%201.pdf>

¹¹ Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.riigikontroll.ee/tabid/168/amid/557/ItemId/664/language/et-EE/Default.aspx>

¹² MTÜ Lastekaitse Liit (2013) Uuring „Lapse heaolu hindamine“. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.lastekaitseliit.ee/wp-content/uploads/2011/04/Uuring-Lapse-heaolu-hindamine.pdf>

¹³ Saar, H. (2013) Lapse heaolu hindamise uuring. Sotsiaaltöö 2013 (6).

¹⁴ Jõks, A. *Kas õigust selgitada või selgust õigustada? XIX õiguskeelepäeva ettekanne*. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=56297/Allar+J%F5ks.pdf>

üheselt mõistetav, mistõttu õigusaktid tuleb koostada võimalikult lihtsas keeles, selgelt ja täpselt, pidades silmas õigusakti peamisi sihtgrupe. Ka Lennart Meri on 1996 aastal öelnud: „Seadus peab olema mõistetav inimesele, mitte ainult advokaadile. Keeletus sünnitab seadusetust.” Erinevate arutelude käigus juhtisid erinevad osapooled tähelepanu seaduse mõistetavusele, mõistete definitsioonide puudumisele, ning tekkis küsimus, kes on seaduse subjekt, kas seadus on ainult lastekaitsetöötajate töödokument, kas uute lisanduvate tööülesannete juures lastekaitsetöötajad ikka hakkavad oodatud mahus ennetustööd tegema, ning kas ei peaks eelnõu sisust lähtuvalt muutma seaduse pealkirja Lastekaitse korralduse seaduseks? Samuti tekitab semiootilisest aspektist lähtuvalt küsitavusi seaduse lühend LaKS. Kui seaduse tekst või eesmärk pole rakendajale ega adressaadile üheselt selge, ei saa seadus olla mõjus ega konkurentsivõimeline¹⁵. Teatavasti hinnatakse õigusselguse põhimõttele vastavust silmas pidades normi adressaadiks olevat kujuteldavat keskmiste võimetega isikut. Kui räägime lastekaitse seaduse kasutamisest, siis peab see olema keeleliselt mõistetav igale lapsevanemale, aga ka lapsele, kes abi vajab. MTÜ Lastekaitse Liit kaasas arvamuse esitamise protsessi lisaks praktikutele ja sotsiaalteadlastele ka Lastekaitse Liidu Noortekogu, kelle liikmed seaduse eelnõuga tutvudes tõdesid, et seadus ei ole üheselt mõistetav, vaid tekitab palju küsimusi (väljavõte Noortekogu arvamusest: „Arvan, et kui 14-aastane seda loeb, siis tekib tal vähemalt sama palju arusaamatusi kui meil, kui mitte rohkem”; „mitmed laused olid vägaülišuperpikad ja neid tuli lugeda vähemalt kaks korda kõva häälega endale ette, et midagi aru saaks”). Seega tuleb eelnõu eelnimetatud põhimõtteid silmas pidades kindlasti üle vaadata.

Seletuskirja tasakaal: Paraku peab tõdema, et eelnõu seletuskiri ei ole tasakaalus, ning on oma olemuselt ebahütlane. Hetkel jääb mulje, et seletuskirja erinevad osad on erinevate inimeste kirjutatud, mistõttu on ka tase erinev. Kohati on esitatud pikad teoreetilised põhjendused, mis vahel paraku eelnõu mõistmisele juurde ei anna (nt. lk 19 - „*tekib dihhotoomse „positiivne-negatiivne” hinnangu alusel neljajaotuseline tabel, mis hindab heaolu objektiivsete tingimuste subjektiivset tajumist ning inimese hinnangute kooskõla objektiivse olukorraga*“). Viidatakse tabelile, kuid seda ei esitata.). Samas lõikudes, kus on vaja rakenduslikku osa selgitada, on tase tihti nõrgem või puudub selgitus konkreetsete sätete kohta sootuks (nt § 11 lg 2 p 8; § 11 lg 3; § 13 lg 4). Hea õigusloome ja normitehnika eeskirja¹⁶ § 39 kohaselt on seaduse eelnõule lisatud seletuskirja eesmärk põhjendada seaduse vastuvõtmise vajalikkust, eelnõu põhiseisukohti ja sellest tulenevaid muudatusi ning anda ülevaade seaduse jõustumisega kaasnevatest mõjudest. Seaduse ühetaolise mõistmise tagamiseks on seletuskirja kindlasti vaja ühtlustada ja täiendada. Õigusselgus tähendab ka selgust õigusliku lahenduse põhjustes. Seega peavad õigusloomes tehtavad otsused olema läbipaistvad ja põhjendatud. Mida olulisem on muudatus, seda põhjalikum peab olema põhjendus. Õigusselgus on tähtis ka seaduse mõjususe seisukohast¹⁷.

Õigusteadlikkus ühiskonnas: ÜRO lapse õiguste konventsiooni põhimõtted on lapse heaolu lahutamatu osa. MTÜ Lastekaitse Liit poolt 2012-2013 aastal läbiviidud uuringust „*Laste osaluse toetamine ja kaasamine otsustusprotsessides*”¹⁸, selgus, et hoolimata asjaolust, et Eestis ratifitseeriti konventsioon 1991 aastal ja põhikooli riiklik õppekava näeb ette konventsiooni tutvustamise, tõdeb 61,3% vastanud lastest ja noortest (Ida-Virumaa vene keelt kõnelevatest lastest ja noortest lausa 75%), et nad ei ole kuulnud ÜRO Lapse õiguste konventsioonist (küsimustikule vastas 688 last). ÜRO lapse õiguste konventsiooniga liitunud riikide valitsustel on kohustus teavitada rahvast konventsiooni sätetest. Riigid peavad aktiivselt võtma kasutusele meetmeid, et jõuda kõigi vanuserühmadeni, nii laste kui täiskasvanuteni ja riigi erinevate kogukondadeni. Paraku puuduvad

¹⁵ ibid.

¹⁶ Riigi Teataja I, 29.12.2011, 228

¹⁷ Vt. viide 14

¹⁸ Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.lastekaitseliit.ee/wp-content/uploads/2013/11/Uuring-“Laste-osaluse-toetamine-ja-kaasamine-otsustusprotsessides”.pdf>

Eestis üldised andmed nii laste kui ka täiskasvanute teadlikkuse kohta, mis puudutab Lapse õiguste konventsiooni ja nimetatud dokumendis sätestatud. Samuti ei ole antud teemat kajastatud eelnõu seletuskirjas. Paratamatult tekib küsimus, kas nüüdne olukord, kus lastekaitseadusest eraldatakse õiguste pakett, ja küsitav eeldus, et inimeste õigusteadlikkus LÕK'i osas on piisav – tagab ikkagi lapse õiguste kaitse ning heaolu loova süsteemi? Lapse õigused kui spetsiifilised inimõigused on kehtestatud ennekõike haavatavama grupi kaitseks, seega peaksid lapse õigused olema üheselt ühiskonnas teada. Väljavõte Noortekogu arvamusest: *“õigused ja kohustused võiksid olla sees küll. Siis on kindlalt näidatud, mille eest tuleb seista, mida kaitsta ja mille poole püüelda.”* Juhul kui lastekaitseadusesse õiguste paketti ei lisata, siis on senisest enam vaja ühiskonnas teha lapse õiguste alast teavitustööd (sh vene keeles), ning tutvustada nii täiskasvanutele kui ka lastele ja noortele lapse õiguste konventsiooni, kui rahvusvaheliselt tunnustatud lapse õigusi koondavat dokumenti, erinevatel viisidel ja vormides.

Alljärgnevalt mõned olulisemad tähelepanekud eelnõus:

§ 1 - Ettepanek seaduse eesmärk uuesti üle vaadata, kuna hetkel on vastuolu seaduse üldeesmärgiga ja seletuskirjas esitatuga (lapse õiguste kaitse ja tagamine). Edendamine tähendab ÕS- i kohaselt: *edasi arendama, edasi viima, soodustama*. Ka eelnõu § 5 ütleb, et lastekaitse on lapse õiguste ja heaolu tagamiseks.

§ 3 lg 1 - *seadust kohaldatakse füüsilistele isikutele, kes oma tegevuses puutuvad kokku laste ja lastekaitsega*. Seletuskirja (lk 14) kohaselt on eelnõu eesmärk luua riiklik lastekaitse korraldus, mis aitab teostada omavalitsuslikku ja ühiskondlikku lastekaitset ning on lapse vajadusest lähtuv ja valdkondadeülene. Samas on eelnõus ka lapsevanemaid (nt § 5, 17, 18, 19 jt) ning kogu ühiskonda (nt abivajavast lapsest teavitamine) puudutavaid sätteid, mis omakorda tekitab küsimuse, kas neile seadus ei kohaldu?

Seletuskirja (lk 14) kohaselt on eelnõu üldseadus, mis loob üldise raami lastekaitsealasele tegevusele kogu riigis, samuti ka eelduse ja võimaluse valdkondadeüleseks koostööks nii riigi kui ka kohalikul tasandil. Olukorras, kus kitsaskohana on üldteada koostöö puudumine eri valdkondade ja haldustasandite vahel, kas eelnõu sõnastus on ikkagi piisav, et koostöö ka realsuses toimiks?

Miks on antud paragrahvist välja võetud säte: *Avalik- ja eraõiguslik juriidiline isik ning füüsiline isik peab oma tegevuses juhinduma käesoleva seaduse põhimõtetest ja meetmetest, et tagada laste õigusi ja heaolu toetava keskkonna kujunemine?*

§ 4 lg 2 - Eelnõu sõnastusele on vajalik lisada *lapse vahetu kasvukeskkond* (st heaolu mõjutavad vahetu kasvukeskkond ja last kasvatavad isikud). Ka seletuskirjas on tõdetud (lk 18), et lapse heaolu moodustub perekonna kontekstis ja on otseselt perekonna (täiskasvanute perekonna käitumuslikust, sotsiaalmajanduslikust, kasvatuslikust jne) toimetulekust mõjutatud.

§6 - Lastekaitse sekkumiste puhul on oluline lähtuda muuhulgas järgmistest kvaliteedipõhimõtetest: kättesaadavus, juurdepääsetavus, taskukohasus, isikukesksus, kõikehõlmavus, järjepidevus, tulemustele suunatus. Käesolev säte tuleb üle vaadata võttes eeskujuks kehtiva Soome lastekaitseaduse sõnastust: Lastekaitse peab olema kvaliteedilt selline, et see tagab lapse õiguse turvalisele kasvukeskkonnale, tasakaalus ja mitmekülgele arengule ja erilisele kaitsele. Paraku tuleb tõdeda, et hetkel ei ole eelnõu redaktsioonis sekkumiste ühtset kvaliteeti ja kättesaadavust mainitud. Jääb arusaamatuks, miks on eelnõu koostamise protsessis kahetsusväärsest välja võetud eelmises eelnõu versioonis olnud kohustus: *arendamise ja rakendamise korraldaja peab tagama teenuste ja sekkumiste ühtse kvaliteedi ja kättesaadavuse*. Kehtivas **§ 6 lg 5** redaktsioonis sekkumiste tagamise kohustus puudub. Samas on seletuskirjas (lk 25) uue lastekaitse korralduse ülesandena välja toodud: suurendada üleriigiliselt laste ja perede võrdne ligipääs sekkumistele ja nende kättesaadavus ning arendada sekkumiste kvaliteeti. Samuti viidatakse sellele seletuskirja lk

23, kuid õigusselguse printsiibist lähtuvalt on oluline, et sekkumiste ühtse kvaliteedi ja kättesaadavuse tagamise kohustus oleks kehtestatud seaduses. Hetkel on eelnõu vastuolus LÕK'iga, ning me ei saa seetõttu rääkida lapse õiguste kaitsest ja heaolu tagamisest, mis on iseenesest lastekaitseseaduse eesmärk.

Samuti tekitab küsimusi sekkumiste arendamise kohustus. Nimelt: *vastavalt võimalustele arendama välja sekkumised* - Tekib küsimus, kes sellele arendamise võimalusele/võimatusele hinnangu annab, ning millistel alustel? Vastavalt võimalustele sekkumiste arendamine suurendab ebavõrdsust omavalitsustes klientidele pakutava abi osas. Kohalikes omavalitsustes peaksid olema kättesaadavad samad sekkumise viisid (samasuguse abi kättesaadavuse põhimõte). Abivajavad pered kolivad sageli ühest KOV-ist teise – kui iga omavalitsus osutab oma võimaluste piires erinevat abi (või seda ei osutagi), ei ole võimalik pakkuda klientidele järjepidevalt vajalikku abi.

MTÜ Lastekaitse Liit on korduvalt rõhutanud, et peab olema riigi ja KOV teenuste minimaalne pakett, mis peab olema üle riigi tagatud (nt riiklik turvakodu teenus - nt. väiksemad KOV-id ei saagi praegu last paigutada turvakodusse, kuna see on KOVi jaoks kallis teenus ja KOV-i juht keeldub tasumast). LaKSiga paralleelselt on vajalik minimaalse teenuste paketi osas ka SHS täiendamine – teenuste tagamine riigi/ KOV poolt (psühholoogiline ja perenõustamine, turvakodu, vanemaharidus, lapssõltlaste rehabilitatsioon jne).

Mida mõtlesid eelnõu autorid sõnapaariga *võimalikult õigeaegsed* – sõna „õigeaegsus“ puhul kaotab taolise täiendi kasutamine mõtte.

§ 10 - Kas antud paragrahv katab ka Lapse Õiguste Komiteele esitatava riigiraporti koostamise?

§ 10 lg 1 - kaasamise kohustus peaks siin olema lisatud.

§ 10 lg 2 - On tervitatav, et koos eelnõuga on esitatud ka vastavate määruste eelnõud. Vastavalt 01.01.2000 jõustunud õigustloovate aktide eelnõude normitehnika eeskirja § 50 on volitusnormi alusel kehtestatud määrus seaduse osa, seega tuleks sellise määruse kehtestamisel ette näha tema jõustumine seadusega ühel ajal. Seoses määruse „Lastekaitsetöötajate täienduskoolituse tingimuste ja korra kehtestamine“ eelnõuga on tekkinud järgmised küsimused:

1) Kas täienduskoolituses osalemise õigus on ainult kõrgharidusega lastekaitsetöötajatel (st ainult neil, kes vastavad LaKS'is kehtestatud nõuetele)? Samas on suurem vajadus täienduskoolituse järele just madalama haridustasemega/muu eriala lõpetanud töötajatel. Mis saab neist, kes seda kõige rohkem vajavad?

2) Vaadates täienduskoolituse mahtusid, ning uuringutest teadaolevat koolitusvajadust, tekib küsimus, kas kehtestatud mahud on ikka piisavad? Eriti veel eeldusel, et KOV'ides on lastekaitsetöötajaid juurde vaja.

3) Lastekaitsetöötajal peab olema pädevus laste õiguste ja laste huvide kaitsmise valdkonnas. Võttes arvesse erinevaid uuringuid (vt. lk 3) on arusaamatu, miks ei ole täiendkoolituse teemadena ette nähtud õigusosalast koolitusmoodulit?

4) Kindlasti peab koolitusnõukogus kuuluma lastekaitsetöötajaid koolitavate ülikoolide esindajad, et sünkroniseerida baas- ja täiendõpe. Hetkel on nende kuulumine soovituslik.

§ 11 - Erinevates aruteludes jäi kõlama küsimus, kas Sotsiaalkindlustusameti pädevuse laiendamisest (edaspidi SKA) on ikkagi esmatasandile piisav abi? Kus kohast tulevad need multifunktsionaalsed laiade teadmistega lastekaitse spetsialistid, kes oskavad kõiki probleeme lahendada? Kas selle võrra kannatavad KOV'id, kust spetsialistid lahkuvad riigi tasandile, ning seega suureneb kohalikul tasandil pädevate lastekaitsetöötajate puudus veelgi? Loomulikult on tervitatav kui SKA hakkab KOV'e regulaarselt nõustama ja selle läbi laste olukord kohalikul tasandil paraneb. Samas olukorras, kus meil on puudus lastekaitsetöötajatest ja teenustest, ning olemasolevate lastekaitsetöötajate töökoormus kasvab uue eelnõuga veelgi (töökoormuse tõusu on märkinud eelnõu suhtes sõltumatut ekspertiisi teinud Tartu Ülikooli meeskond, ning seda on kinnitatud ka seletuskirjas, et on vajadus lastekaitsetöötajate arvu suurendamise järele), oleks lisaks SKA poolt KOV'idele antavale toele vaja ennekõike kehtestada KOV'ide uus rahastusmudel ja muuta lastekaitsetöötaja ametikoht kohustuslikuks (vt. selgitusi § 13).

Sotsiaalkindlustusameti tähtajalised ja sisulised kohustused on vaja üle vaadata ning lapse huve esikohale seades sätestada võimalikult lühikesed tähtajad otsustamiseks (lg 3 kehtestatud 10 päeva on liiga pikk aeg). Hetkel jääb arusaamatuks, millistel alustel saab SKA abistamisest keelduda, ning milles seisneb lg 2 p 3 nimetatud kohaliku omavalitsuse abistamine? Seega on ka seletuskirjas SKA ülesanded vaja rohkem lahti seletada, kuna näiteks praegu ei ole seletuskirjas selgitatud lg 2 p 7 ja 8 sisu, mistõttu jääb ka arusaamatuks, kas ööpäevaringne nõustamine on suunatud ainult KOV'idele või võivad SKA'sse pöörduda ka kodanikud?

§ 12 - Vaja on täpsustada sõnastust: järelvalve *tagamine*. Täiendav kommentaar § 33 juures.

§ 13 - Eelnõu § 13 eeldab KOV'i ülesannete täitmise analüüsi, kuna hetkel ei ole piisavalt arvestatud KOV-ide võimekusega. Eelnõu ei anna vajalikku kindlust, et lastekaitse teenuste kättesaadavus tagatakse uue lastekaitse seaduse kohaselt kõikjal Eestis. Kohalike omavalitsuste ülesanded pole täidetavad, kui puudub võimekus lastekaitse realseks elluviimiseks ja lapse parimates huvides toimimiseks.

§ 13 lg 2 - Sotsiaalministeeriumi algatusel koostatud laste ja perede arengukavas aastani 2020 on põhitähelepanu asetatud lastekaitsetöötajate erialaoskuste parandamisele, kuid selleks, et omavalitsustes töötaks lastekaitsetöötajaid vajalikul hulgal, häid abinõusid esitatud ei ole. MTÜ Lastekaitse Liit ühtib riigikontrolli arvamusega, et kui inimesi selle töö peale juurde ei tule, ei parane oluliselt ka omavalitsuste jõudlus seda tööd teha.

Seega on taunitav, et käesoleva eelnõu kohaselt puudub KOV'il kohustus uute/täiendavate ametikohtade loomiseks, samas kui KOV'i halduskoormus suureneb ja lastekaitsetöötajatele sõnastatakse väga konkreetsed kohustused (§ 13 lg 2; lg 6; § 23; § 24; § 28). Olemasoleva inim- ja ajaressursiga ei ole lastekaitsetöötajatel võimalik lastekaitsetöö kvaliteeti tagada. KOV'idele peaks olema püstitatud lastekaitsekontseptsioonist tulenev pikaajalisem eesmärk 1000 lapse kohta 1 lastekaitsetöötaja ametikoha loomine (väiksemates KOVides koostöös). Kohalikes omavalitsustes vajaduse (mitte kohustuslikus) korral lastekaitsetöötaja ametikoha loomine ei taga seaduse ühesugust rakendamist kogu Eestis, ning seega seab ohtu laste sotsiaalsete põhiõiguste tagamise ja seadusele püstitatud eesmärkide täitumise.

§ 15 - Positiivne on, et eelnõus on toodud lastekaitsetöötaja kvalifikatsiooni nõuded. Erinevatel aruteludel tekitas palju küsimusi, mida tähendab *lähedasel erialal*? Sellisel juhul on vaja teha eelnõus täiendus, et lähedase eriala puhul peab olema enne tööle asumist läbitud vajalik mahus väljaõpe sotsiaaltöö ja lastekaitse alal. Eelmises redaktsioonis oli täiendkoolituses osalemine kohustuslik tingimus. Kindlasti on vaja paragrahv kooskõlas rakendussätetega üle vaadata ka juba teenistuses olevate lastekaitsetöötajate perspektiivist lähtuvalt, hetkel lg 2 räägib sotsiaaltöötaja kutse omandamisest teenistusse asumise korral.

§ 17 - Lapsekeskse lähenemise alus on lapse kui õigustega indiviidi teadvustamine (Križ, Skivenes 2012), mis toetub ÜRO lapse õiguste konventsioonile. Selline lähenemine tähendab eelkõige lapse vajaduste, tunnete, mõtete, kogemuste ja arvamuste arvestamist ja kaasamist last puudutavatesse otsustesse ja tegevustesse. Oluline on lapse enda subjektiivne vaatenurk, hinnang, tunded ja rahulolu oma olukorraga. LÕK artikkel 12 sätestab, et osalisriigid tagavad lapsele, kes on võimeline iseseisvaks seisukohavõtuks, õiguse väljendada oma vaateid vabalt kõikides teda puudutavates küsimustes, hinnates lapse vaateid vastavalt tema vanusele ja küpsusele. Seega on hea meel tõdeda, et lapse parimast huvist lähtumise kohustus kui LÕK'i üks põhiprintsiip on eelnõus sätestatud. Siiani antud aluspõhimõtte seadustes ei kajastunud. Lapse parim huvi hõlmab mitmesuguseid lapse ja tema hooldajatega seotud tegureid ja asjaolusid, mis tagavad lapsele maksimaalset arengut toetava keskkonna ja heaolu ning arvestavad lapse õigustega (Committee on the Rights of the Child 2013). Lapse parim huvi hõlmab tema kaasamist ja osalust. Samuti aitab eelnimetatud põhimõtte realiseerumisele kaasa eelnõus sätestatud lasteasutustes viibiva lapse arvamuse ja kaebuse esitamise õigus.

Samas tuleb kindlasti pöörata senisest enam tähelepanu spetsialistide koolitamisele lapse parima huvi kui LÕK'i aluspõhimõtte sisustamisel, ning teha ühiskonnas laialdast teavitustööd printsiibi rakendamiseks.

§ 18 lg 3 - Kuna erinevad uuringud näitavad, et lastekaitsetöötajatel on tihti lapse heaolu hindamisel takistuseks vanemate passiivsus, ning tahtmatu koostööd teha¹⁹, siis seaduses oleks vaja kehtestada lapse huvides vanemate kohustus koostööd teha üldkehtivana mitte täiendiga *vajadusel*.

§ 18 lg 4 - Täiendada sätet *Abivajava lapse märkamisel* või abivajavast lapsest teate saamisel peab lapsega töötav isik viivitamata teavitama sellest lapse vanemat või last kasvatavat isikut. Terminoloogiliselt ei ole antud lõige kooskõlas lõikega 1, mille kohaselt last kasvatav isik on lapse vanem.

Seletuskirjas viidatakse varasele sekkumisele (st kuni 3-aastaste laste arengut toetavate tegevuste või tegevuste rakendamine lastekaitstes), samas eraldi sätted eelnõus puuduvad.

§ 19 - On hea meel tõdeda, et eelnõus on selgesõnaliselt keelustatud lapse füüsiline karistamine, aga ka mittekehaline karistamine, mis ohustab lapse vaimset, emotsionaalset või füüsilist tervist. Antud sätte puudumist on Eestile ette heitnud mitmed rahvusvahelised organisatsioonid. ÜRO lapse õiguste konventsiooni (UNCRC) järelevalveorgan, Lapse Õiguste Komitee (CRC) on rõhutanud, et inimõigused eeldavad igasuguse kehalise karistuse, olgu see siis nii kerge, kui tahes, ning julmade ja alandavate karistuste keelustamist. Komitee arvates on kehaline karistus igal juhul alandav. Esineb ka teisi mittekehalisi karistusviise, mis on samuti julmad ja alandavad ning seetõttu vastuolus konventsiooniga. Siia kuuluvad näiteks karistusviisid, kus last halvustatakse, alandatakse, mõnitatakse, tehakse patuoinaks, ähvardatakse, hirmutatakse või naeruvääristatakse.²⁰ Ühiskonnas levinud arusaamade muutmiseks ja positiivse vanemluse propageerimiseks ja toetamiseks on lisaks seaduse muudatusele vaja ka laialdast teavitustööd ja vanemate toetamist vanemlusprogrammide näol.

Kindlasti on vaja üle vaadata **§ 19 lg 3**, ning välistada lastekaitseadusest sõna „jõu“ kasutamine, pigem leida sobivam vaste nt. „*last rahustava meetodi kasutamine („hoidmine“)*“. Laiale tõlgendamise võimalusele viitas ka Noortekogu on arvamuses: „*millist jõudu millisel määral siis ikkagi? Kuidas olla kindel, et see ei tekita lapsele neid kahjustusi, eriti sisemisi* .

Aruteludelt jäi kõlama küsimus, mis on hooletusse jätmine? Kuidas seda sisustada? Samuti, miks ei ole käsitletud eelmistes eelnõu versioonides sätestatud lapse järelevalve tagamise kohustust: näiteks eelnõu versioonis (22.03.2013) olnud „§ 22. Lapse järelevalve tagamine (1) Vanem või last kasvatav isik või lasteasutus, kus laps viibib, on kohustatud lapse füüsilise ja vaimse turvalisuse tagamiseks korraldama lapse järelevalve. Järelevalve lapse üle hõlmab kohustust teada lapse viibimiskohta ja isikuid, kelle järelevalve all või kellega koos laps viibib. Kuni kolmeaastase lapse jätmine ilma teovõimelise isiku järelevalveta on keelatud. Lapse järelevalve vastustuse üleandmisel lapse eest ajutiselt hoolitsevale teovõimelisele täiskasvanud isikule tuleb veenduda, et isik sai aru, et vastutus järelevalve osas on temale kokkulepitud ajaks üle antud.

¹⁹ MTÜ Lastekaitse Liit (2013) Uuring „Lapse heaolu hindamine“. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.lastekaitseliit.ee/wp-content/uploads/2011/04/Uuring-Lapse-heaolu-hindamine.pdf>

²⁰ Laste kehalise karistamise kaotamine (2008) Euroopa Nõukogu. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.coe.int/t/dg3/children/pdf/EstonianQuestionAnswers.pdf>

§ 22 lg 3 - Vaadata antud sätte üle SHS § 9; TsÜSi § 14; lg TsÜS § 15 kooskõlas. Seega oleks vaja teade abivajava lapse kohta esitada pigem lapse elukoha/ tegeliku viibimiskoha järgsele omavalitsusele.

§ 23 - Täiendada sätet selliselt, et vajadusel peab lastekaitsetöötaja kaasama ka teisi erialaspetsialiste, kes peavad vastava info/hinnangu andma, sest kas iga lastekaitsetöötaja on pädev andma hinnangut lapse füüsilisele, psühholoogilisele, emotsionaalsele, sotsiaalsele, kognitiivsele ja hariduslikule heaolule?

§ 26 - Miks on eelnõust välja võetud eelmistes redaktsioonides (september 2013 § 38) olnud spetsialisti vastutus teatamiskohustuste nõuete rikkumise eest?

§ 28 - Antud paragrahv (aga ka seletuskirja selgitus) vajab kindlasti täpsustamist (sh kes teeb otsuse, ning kes hindab), kuna lisaks lapse õiguste kaitsele on tegemist väga olulise perekonnaelu riivega. Aruteludelt praktikutega jäi kõlama, et järgneva tööpäeva kl 12 ei ole reaalne tähtaeg, ning ei ole kooskõlas TsKMS sätetega, mille järgi esialgse õiguskaitse taotlus vaadatakse kohtus läbi 3 päeva jooksul. Praktikast tulenevalt nõuab haldusakti nõuetekohane vormistamine vähemalt ühe tööpäeva. Hooldusõigus peab olema peatunud kuni esialgse õiguskaitse kohtumääruse tegemiseni.

§ 29 lg 2 - Väga oluline põhimõte, kuid sätet tuleb täpsustada. LÕK artiklis 9 on sätestatud õigus säilitada vanematega regulaarsed isiklikud suhted ja otsene kontakt. Toetamine ei tohiks olla võimaluse korral – kuna annab väga suure tõlgendamise ruumi, mistõttu seda sätet ei pruugita alati täita. Pigem peaks olema sätestatud järgmiselt: säilitama ja toetama perekonnast eemal viibiva lapse ja tema perekonna vahelisi suhteid v.a. kui see on vastuolus lapse huvidega.

§ 31 lg 1 - vt. kommentaari § 22 lg 3

§ 32 - Eelnõu eesmärgiks on muuhulgas sätestatud: selged järelevalve menetlusprotseduurid ja teenuste kvaliteedi nõuete sätestamine. Samas lasteasutustes regulaarse sisehindamise korraldamine on eelnõu § 13 lg 1 punkti 6 ja § 32 kohaselt KOV ja lasteasutuse pädevuses. Taoline regulatsioon annab aluse aga erinevatele kvaliteedinõuetele, mistõttu ei tagata taaskord laste ühetaolist ja võrdset kohtlemist ning lapse heaolu kriteeriumi üleriigilist ühetaolisust.

§ 33 - Mõneti segadust tekitab maavalitsuste ja SKA´de omavaheline ülesannete jaotus, ning järelevalve tagamine. On positiivne, et muudetakse sotsiaalhoolekande § 40 lg 2, mille kohaselt luuakse kaasabi osutamiseks lastele, lastega perekondadele ja teistele lapsi kasvatavatele isikutele maakonna sotsiaal- ja tervishoiuosakonnas lastekaitseametniku ametikoht. Kuid samas on vaja täpsustada nii maavalitsuse kui ka SKA omavahelist ülesannete jaotust ja järelevalvega seotut (sh Vabariigi Valitsuse § 85), et ei tekiks olukord, kus segavastutuse korral keegi ei vastuta.

§ 35 - Kindlasti vajab täpsustamist (nii sisus kui protseduuriliselt) KOV´i lastekaitsetöötaja õigus teha ettekirjutusi (ettekirjutuse tegemise õigus (kohtul) on sätestatud ka perekonnaseaduses). Samuti on praktikas küsitav, kes ja millist liiki haldusakti on pädev andma (nt. Tallinnas on kõige madalam haldusakt, millega kolmandatele isikutele õigusi ja kohustusi määrata LOV-i korraldus).

§ 36 - Arutelude käigus jäi kõlama mõte, kas karistus motiveerib lapsevanemaid (sunniraha määramise õigus), või pigem on vaja pakkuda lastevanematele tuge.

§ 38 - Noortekogu juhtis oma arvamuses tähelepanu korrakaitseaduse täiendamise sätte („§ 55¹) sõnastusele. Väljavõte Noortekogu arvamusest: Alla 16-aastaselt alaealisel on keelatud viibida ilma täiskasvanud saatjata avalikus kohas ajavahemikus kella 23.00-st kuni 6.00-ni. 1. juunist kuni 31. augustini on alaealisel keelatud viibida ilma täiskasvanud saatjata avalikus kohas ajavahemikus

kella 24.00-st kuni 5.00-ni.- Kas suveajal on kõikidel alaealistel (ka nt 17-aastastel) keelatud olla 24-5, või kehtib see ainult alla 16-aastaste kohta?

Kehtiva lastekaitse seaduse ja eelnõu võrdlevas analüüsis (lisa 3) viidatakse, et kehtiva lastekaitse seaduse § 62 lg 1 ja 2, § 65 lg 1 puhul kehtib edaspidi sotsiaalministri määrus Laste varjupaiga põhimääruse kinnitamine. Antud dokument on alates 2009 aastast kehtetu. Loodetavasti enne uue seaduse vastuvõtmist eelnimetatud tühimik likvideeritakse.

Sotsiaalse kaitse ja kaasatuse riiklik aruanne aastateks 2008–2010 seadis üheks eesmärgiks lastega perede vaesuse ja sotsiaalse tõrjutuse ennetamise ja leevendamise. Selle eesmärgi saavutamiseks planeeriti viia ellu selliseid meetmeid ja tegevusi, mis toetavad vanemahariduse ja vanemate tööhõive edendamist ning lastega peredele vajalike hoolekandeteenuste osutamist (nt lapsehoiuteenus, perelepitusteenus jt). Uuringutulemuste põhjal tunnevad ka lastekaitsetöötajad kõige enam oma tööpiirkonnas puudust muuhulgas psühholoogilisest nõustamisest ja perelepitusest²¹. Hoolimata asjaolust, et Vabariigi Valitsuse poolt 2011 heaks kiidetud Laste ja perede arengukava 2012-2020 tegevussuund 2.2.1 (Perelepitusteenuse sisu ja kvaliteedi analüüsimine, arendamine ja teenuse kättesaadavuse toetamine) perelepitust toetab, on Eestis Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv 2008/52/EÜ²² vahendusmenetluse aspektide kohta tsiviil- ja kaubandusasjades ülevõtmine endiselt lünklik ja ebaselge. Direktiivi kohaselt kuulub ka perelepitus (perevahendus-meditation) sellesse valdkonda. Direktiivi ülevõtmise aeg oli 21.05.2011. Lepitusseadus annab kahjuks ebaselged alused perelepitusele ja pole ette nähtud ka vastutust ning rahastust.

On hea meel tõdeda, et eelnõus on võetud arvesse paljud ettepanekud, mida MTÜ Lastekaitse Liit aastate vältel on lastekaitse seaduse muutmisprotsessi käigus teinud (sh 11.05.2012 kirjaga nr K-2/27 (lisatud)), kuid paraku peab tõdema, et olukorras, kus abivajavate laste arv on tõusutrendis, ei lahenda käesolev eelnõu piisavalt lapse heaolu toetava süsteemiga seotud probleeme: eri haldustasandite ja valdkondade ülene puudulik koostöö; kohalike omavalitsuste puudulik haldusvõimekus ja professionaalsete lastekaitsetöötajate ning lapsi ja peresid toetavate teenuste nappus. Seega vajab eelnõu kriitilist ülevaatamist, kuna hetkel ei taga piisavalt toetavat süsteemi, ning ei paku vajalikul määral lahendusi kitsaskohtade leevendamiseks. Eeltoodud ettepanekutele tuginevalt on MTÜ Lastekaitse Liit seisukohal, et lastekaitse seaduse eelnõu vajab enne Riigikogule esitamist oluliselt täiendamist.

Igakülgselt lootma jäädes, ning edaspidi jätkuvalt valmis protsessi panustama.

Lugupidamisega,

Alar Tamm

MTÜ Lastekaitse Liit juhataja

Koostaja:
Helika Saar
liit@lastekaitseliit.ee

²¹ Kütt, K. (2011). Eesti lastekaitsetöö sisu ja dünaamika aastatel 2001-2010. Magistritöö. Tallinn: Tallinna Ülikooli Sotsiaaltöö Instituut.

²² Arvutivõrgus kättesaadav: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:136:0003:0008:ET:PDF>